

STĪVS HOLS (STEVE HALLS)
profesors, Mērdokas Universitāte, Pērtā, Rietumaustriālija
NATĀLIJA LADUTJKO
Latvijas Vides pārvaldības asociācijas projektu vadītāja, Latvija

Raksts tapis sadarbībā ar
Latvijas Vides pārvaldības asociāciju

www.lvpa.lv

Apsvērumi par vidi pilsētu attīstībā un pārvaldībā

Šis ir otrais no trīs rakstiem, kuros aprakstītas dažas no galvenajām koncepcijām un tēmām attiecībā uz pilsētu sistēmu izstrādi un pārvaldību. Šajā rakstā tiek izklāstīti 10 Melburnas principi ilgtspējīgām pilsētām. Trešais raksts sniegs eko-pilsētu un eko-industriālo parku piemērus.

Melburnas principi ilgtspējīgām pilsētām

Desmit Principi ilgtspējīgām pilsētām tika izstrādāti starptautiskā diskusiju un darba seminārā Melburnā (Austrālija), 2002. gada 3.-5. aprīlī, ko rīkoja Apvienoto Nāciju Vides programmas Starptautiskais vides tehnoloģiju centrs un Viktorijas Vides aizsardzības pārvalde. Vairāk nekā 40 eksperti no visas pasaules palīdzēja sagatavot Principus.

Ilgtspējīgu pilsētu radīšanas vīzija

Radīt vides jomā veselīgas, dzīvīgas un ilgtspējīgas pilsētas, kurās cilvēki ciena viens otru un dabu par labu visiem.

Melburnas Principu mērķi

Bruntlandes komisija definē ilgtspējīgu attīstību kā „attīstību, kas nodrošina šodienas vajadzību apmierināšanu, neradot draudus nākamo paaudžu vajadzību apmierināšanai”. Melburnas principi ilgtspējīgām pilsētām tika izstrādāti, lai palīdzētu pilsētām, kuras vēlas sasniegt šo ilgtspējīgas attīstības mērķi. Principi ir vienkāršs nostādņu apkopojums par to, kā būtu jādarbojas ilgtspējīgai pilsētai.

Melburnas principu nolūks ir virzīt domāšanu un nodrošināt darbību stratēģisku struktūru. Principi nav perspektīva. Tie ļauj pilsētām izstrādāt ilgtspējīgus risinājumus, kuri ir piemērojami to konkrētajiem apstākļiem. Tie var palīdzēt tuvināt pilsoņus un lēmējpersonas, kuru līdzdalība un sadarbība ir nozīmīga, lai pārveidotu mūsu pilsētas par ilgtspējīgām.

Principi arī dod pilsētām pamatu starptautisku, nacionālu un vietēju programmu integrācijai, trūkumu identificēšanai un novēršanai, kā arī partnerattiecību sinerģiju realizēšanai.

Lai Melburnas Principi būtu noderīgi, tie ir jāpapildina ar atbilstošiem prakses piemēriem un lēmumu atbalsta rīkiem, kas palīdzētu pilsētām to ceļā uz ilgtspējību.

1. princips

Nodrošināt pilsētām ilgtermiņa vīziju, kas balstīta uz: ilgtspējību; starppaaudžu, sociālo, ekonomisko un politisko vienlīdzību; un to individualitāti.

Skaidrojums. Ilgtermiņa vīzija ir sākumpunkts pozitīvu pārmaiņu sekmēšanai, kas ved uz ilgtspējību. Vīzijai ir jāatspoguļo katras pilsētas atšķirīgā daba un īpašības.

Vīzijai arī jāpauž cilvēku kopīgie centieni padarīt savas pilsētas ilgtspējīgākas. Tai ir jāvēršas pie vienlīdzības, kas nozīmē vienādu pieeju gan dabas, gan cilvēkresursiem, kā arī kopīgu atbildību par šo resursu vērtības saglabāšanu nākotnes paaudzēm. Uz ilgtspējību balstīta vīzija palīdzēs izlīdzināt un motivēt kopienas, valdības, uzņēmumus un citas puses ceļā uz kopīgu mērķi, un dos pamatu stratēģijas, darba plāna un procesu izstrādei, lai sasniegtu šo vīziju.

2. princips

Sasniegt ilgtermiņa ekonomisko un sociālo drošību.

Skaidrojums. Ilgtermiņa ekonomiskā un sociālā drošība ir priekšnosacījumi labvēlīgām izmaiņām un ir atkarīgas no videi draudzīgas, ilgtspējīgas attīstības.

Lai sasniegtu ilgtspējības mērķus visos trīs aspektos, ekonomiskajām stratēģijām jāpalielina cilvēku un dabas sistēmu vērtība un dzīvotspēja, kā arī jāsauglabā un jāatjauno cilvēku, finansiālie un dabas resursi. Ar taisnīgas resursu sadales palīdzību, ekonomiskajām stratēģijām jātiecas apmierināt cilvēku pamatvajadzības taisnīgā un vienlīdzīgā veidā. Ekonomiskajām stratēģijām it īpaši jānodrošina tiesības uz dzeramo ūdeni, tīru gaisu, pārtikas nodrošinājumu, pajumti un drošu sanitāriju.

Pilsētas ir cilvēces daudzveidības centrs; to politikas, struktūras un institūcijas var dot ievērojamu ieguldījumu saistītu, pamudinošu, drošu un apmierinātu kopienu veidošanā.

3. princips

Apināties bioloģiskās daudzveidības un dabisko ekosistēmu patieso vērtību, aizsargāt un atjaunot tās.

Skaidrojums. Daba ir vairāk nekā parasta prece cilvēku labajūtai. Mēs dalām Zemi ar daudzām citām dzīvības formām, kurām katrai ir sava patiesā vērtība. Tās ir pelnījušas mūsu cieņu, neatkarīgi no tā, vai tās var mums sniegt tūlītēju labumu vai nē.

Caur cilvēku tiešo saskarsmi ar dabu tie saprot tās vērtību un sāk labāk apzināties veselīgas dabiskās vides un ekosistēmu nozīmību. Šī saikne dod viņiem izpratni par nepieciešamību iejūtīgi pārvaldīt mūsu mijiedarbību ar dabu.

Tieši tāpat kā cilvēkiem piemīt spēja mainīt izplatības vietu un pat iznīcināt citas sugas, mēs varam arī aizsargāt un atjaunot bioloģisko daudzveidību. Tādēļ, mēs esam atbildīgi rīkoties kā dabas aizbildņi.

4. princips

Dot iespēju kopienām minimizēt savu ekoloģisko ietekmi (*footprint*).

Skaidrojums. Pilsētas patērē ievērojamus resursus daudzumu un tām ir nozīmīga ietekme uz vidi, kas sniedzas tālāk nekā pilsētu robežas. Šīs neilgspējīgās tendences ir būtiski jāierobežo un visbeidzot jāvērs atpakaļ. Viens veids, kā aprakstīt pilsētas ietekmi ir tās ekoloģiskā ietekme. Pilsētas ekoloģiskā ietekme mēra "slodzi", ko dabai uzliek pilsētas iedzīvotāju vajadzību nodrošināšana. Tā ietver zemi, kas nepieciešama, lai uzturētu resursu patēriņa pašreizējos līmeņus un iedzīvotāju atkritumus. Pilsētas ekoloģiskās ietekmes samazināšana ir pozitīvs ieguldījums ceļā uz ilgspējību.

Kā jebkura dzīvojoša ekosistēma, kopiena patērē materiālus, ūdeni un enerģiju, pārveido tos lietojamā formā un rada atkritumus. Šī ir pilsētas "vielmiņa", un šīs vielmiņas efektivitātes uzlabošana ir būtiska pilsētas ekoloģiskās ietekmes mazināšanai. Samazinot ietekmi, problēmas pēc iespējas ir jārisina vietējā mērogā, nevis jāpārvieta uz citām ģeogrāfiskām teritorijām vai jāatstāj nākotnes paaudzēm.

5. princips

Balstīties uz ekosistēmu īpašībām veselīgu un ilgspējīgu pilsētu izveidē un uzturēšanā.

Skaidrojums. Pilsētas var kļūt ilgspējīgākas, veidojot pilsētu procesus pēc ekoloģiskajiem formas un funkcijas principiem, atbilstoši kuriem darbojas dabiskās ekosistēmas. Ekosistēmas īpašību skaitā ir daudzveidība, spēja piemēroties, savstarpējā saistība, elastība, atjaunošanās kapacitāte un simbioze. Šīs īpašības pilsētas var iekļaut savu stratēģiju izstrādē, lai uzlabotu to ražību un atjaunošanos, kas rezultātā dotu ekoloģiskus, sociālus un ekonomiskus ieguvumus.

6. princips

Apzināties un nostiprināt pilsētu atšķirīgās īpašības, tajā skaitā cilvēciskās un kultūras vērtības, vēsturi un dabiskās sistēmas.

Skaidrojums. Katrai pilsētai ir atšķirīgs cilvēcisko, kulturālo, vēsturisko un dabas īpašību profils. Šis profils dod ieskatu par to, kā sasniegt ilgspējību tā, lai tas būtu pieņemami gan pilsētas iedzīvotājiem, gan savienojams ar to vērtībām, tradīcijām, institūcijām un reālo situāciju vides jomā.

Jau esošo īpašību nostiprināšana palīdz motivēt un mobilizēt pilsētu cilvēku un fiziskos resursus, lai sasniegtu ilgspējīgu attīstību un reģenerāciju.

7. princips

Pilnvarot cilvēkus un veicināt līdzdalību.

Skaidrojums. Ceļā uz ilgspējību ir nepieciešams plašs atbalsts. Cilvēku pilnvarošana mobilizē vietējās zināšanas un resursus un gūst aktīvu līdzdalību un atbalstu no visiem, kuriem jābūt iesaistītiem visos posmos, sākot ar ilgtermiņa plānošanu līdz pat ilgspējīgu risinājumu ieviešanai.

Cilvēkiem ir tiesības būt iesaistītiem lēmumu pieņemšanā saistībā ar jautājumiem, kas viņus tieši skar. Ir nepieciešams pievērst īpašu uzmanību to cilvēku pilnvarošanai, kuru balsis ne vienmēr tiek sadzirdētas, kā, piemēram, nabadzīgo.

8. princips

Paplašināt un veicināt sadarbības tīklus, lai strādātu kopīgas, ilgspējīgas nākotnes labā.

Skaidrojums. Jau pastāvošo tīklu stiprināšana un jaunu sadarbības tīklu dibināšana pilsētās sekmē zināšanu nodošanu un atbalsta pastāvīgu apkārtējās vides uzlabošanu. Cilvēki pilsētās ir galvenais dzinējspēks pilsētu pārveidošanā ilgspējības virzienā. To var efektīvi sasniegt, ja pilsētās dzīvojošie cilvēki ir labi informēti, var viegli piekļūt zināšanām un dalīties mācībās. Turklāt cilvēku enerģiju un talantu var vairot, viņiem vienam ar otru sadarbojoties šādu tīklu ietvaros.

Vērtība rodas arī tad, ja pilsētas dalās viena ar otru savā pieredzē, apvieno resursus, lai izstrādātu ilgspējības rīkus, un atbalsta un uzrauga viena otru starp-pilsētu un reģionālo tīklu ietvaros. Šie tīkli var kalpot kā pieredzes apmaiņas līdzeklis un veicināt kopējas pūles.

9. princips

Veicināt ilgspējīgu ražošanu un patēriņu, atbilstoši izmantojot videi draudzīgas tehnoloģijas un efektīvu pieprasījuma pārvaldību.

Skaidrojums. Lai veicinātu ilgspējīgu darbību, var izmantot virkni pieeju un rīku.

Pieprasījuma pārvaldība, kas ietver precīzu dabas resursu novērtējumu un uzlabotu sabiedrības informētību, ir vērtīga ilgspējīga patēriņa atbalsta stratēģija. Šī pieeja var arī nodrošināt ievērojamus infrastruktūras investīciju ietaupījumus.

Ilgspējīgu ražošanu var atbalstīt, ieviešot un izmantojot videi draudzīgas tehnoloģijas, kuras var nozīmīgi uzlabot sniegumu vides jomā. Šīs tehnoloģijas aizsargā vidi, ir mazāk piesārņojošas, izmanto resursus ilgspējīgā veidā, atkārtoti pārstrādā vairāk savu atkritumu un produktu un apsaimnieko visus pārējos atkritumus videi draudzīgākā veidā nekā tehnoloģijas, kuras tās aizvieto.

Videi draudzīgas tehnoloģijas var izmantot arī, lai samazinātu ietekmi, celtu vērtību piegādes ķēdē un atbalstītu uzņēmumus, kuri nodarbojas ar produktu vadību.

10. princips

Veicināt nepārtrauktu uzlabošanu, kas balstīta uz atbildību, caurspīdīgumu un labu pārvaldību.

Skaidrojums. Labai pilsētu pārvaldībai nepieciešami spēcīgi procesi, kas izstrādāti, lai caur nepārtrauktu uzlabošanu sasniegtu pilsētu transformāciju ilgspējības virzienā. Kaut arī dažās jomās ieguvumi būs nelieli, pastāv arī iespējas veikt būtiskus uzlabojumus, izmantojot inovatīvas stratēģijas, programmas un tehnoloģijas.

Lai pārvaldītu nepārtrauktas uzlabošanās ciklu, ir nepieciešams izmantot atbilstošus indikatorus, izvirzīt mērķus, kas balstīti uz etaloniem, un pārraudzīt sasniegumus attiecībā pret noteiktajiem rādītājiem šo mērķu sasniegšanai. Tas veicina sasniegumu un atbildību un nodrošina efektīvu ieviešanu.

Caurspīdīgums un atvērtība pārbaudēm ir daļa no labas pārvaldības.

2002. gada 2. maijā pilsētas dome formāli pieņēma Principus kā struktūru, ar kuras palīdzību Melburnu izveidot par ilgspējīgu pilsētu.

Turpinājums sekos...